

NATURSTIGEN I PUNKAHARJU

Skogsforskningsinstitutet
Unionsgatan 40 A
00170 Helsingfors

Telefon: (90) 661 401
Telex: 125181 hyfor sf attn: metla

Pämbild: Tallbestånd i Punkaharju,
urskogsområdet i Kokonharju

Text: Antero Mikkola

Foto: Teijo Nikkanen

Utgivare: Skogsforskningsinstitutet/
information

Helsingin Liikekirjapaino Oy 1985

Naturstigen i Punkaharju

Naturstigen i Punkaharju avser att lära exkursionerna känna naturen i Punkaharju och ger exempel på åtgärder beträffande skogsvård och annat utnyttjande av skogarna, som bedrivs i Punkaharju försökspark liksom även inom Skogsforskningsinstitutets övriga försöksparker.

Naturstigen är 6 km lång. Den är markerad i terrängen dels med pilar med texten LUONTOPOLKU och dels med gula fläckar på träden. Stigen utgår från Statshotellets (Valtionhotelli) gårdsplan och går via Kejsarinnans villa till Kokonharju urskogsområde, vidare via Montells lärkbestånd till Seppälänmäki, vilket område är föremål för en aktiv forskningsverksamhet. Därefter fortsätter stigen till trädslagsparken, som omfattar tiotals utländska trädslag samt sedan tillbaka till hotell Finlandia. Längs naturstigen finns 12 exkursionspunkter vid vilka exkursionerna kan stanna och göra sig med hjälp av denna exkursionsledare förtrogna med naturen och dess särdrag. Exkursionspunkterna anges i terrängen med träskivor, som har texten KOHDE-PUNKT, punktens nummer och Skogsforskningsinstitutets emblem. Naturstigen och dess exkursionspunkter framgår av kartan på sidan 12.

Eftersom Punkaharju har alltid haft en stor betydelse som allmän färdled och som säregen natursevärdighet har statens myndigheter tidigt ingripit i användningen av Punkaharju. Sålunda uppmanade kejsar Alexander I då han år 1803 reste längs Punkaharju, som vid detta tillfälle var ryskt område, myndigheterna att se till att skogarna längs vägen inte avverkades. Finlands senat bestämde år 1840, att "hela den nämnda åsen skall på statens bekostnad rösläggas och skötas på ändamålsenligt sätt". Åsområdet, som på detta sätt kommit i statsägo och utlysts till kronopark, omfattade 136 ha. Marken underlöd till en början guvernören för St. Michels län, men överfördes år 1880 till Forststyrelsens förvaltning. Punkaharju övergick till Skogsforskningsinstitutets förvaltning fr.o.m. början av år 1924. Den då grundade Punkaharju försöksparken omfattade c. 500 ha.

Försöksparkens areal har därefter ökat genom markinköp och donationer och omfattar nu c. 1850 ha land- och c. 800 ha vattenområden. Denna statsägda skogsegendom "användes och förvaltas i första hand för skogsforskningsbehov", åsområdet i enlighet med kraven på naturskydd och landskapsvård, som det stadgas i förordningen om Skogsforskningsinstitutet. Av hela landarealen omfattar för närvarande c. 650 ha olika slags försöksytor, c. 200 ha parkskogar medan nästan 70 ha är fredade

bestånd i naturtillstånd. Resten är reserverad för forskningsbehov, på vilka man bedriver produktionsbefrämjande skogsbruk.

Skogsmarken inklusive åsområdet var vid medlet av 1800-talet bevuxet med för detta område typiska svedjeskogar: gråalbestånd, fåtaliga björkbestånd och tallbestånd eller blandbestånd av dessa. Dessutom förekom nyligen syrfällda, brända eller odlade svedjer och öppna svedjeängar. I försöksparken har man redan från dess anläggning bedrivit intensiv forskning och skogsvård. Trädslagsfördelningen i försöksparkens virkesbestånd har även förändrats därmed: för närvarande är virkesbeståndets fördelning på trädslag 61 % tall, 24 % gran och c. 15 % björk. Den årliga avverkningsmängden är c. 5 500 m³.

Punkaharju är för Skogsforskningsinstitutet ett viktigt forskningsområde. Dess säregenhet beträffande landskap och historia samt dess turistiska tradition ställer dess förvaltare inför speciella krav på att bevara och vidareutveckla naturens skönhet.

Exkursionspunkterna

Exkursionspunkt 1. Statshotellet

Genast då Punkaharju överfördes till statsförvaltning anställdes två skogvaktare för åsen, och man byggde tjänstebostäder för dem. Tjänstebostaden för skogvaktaren på åsens norra sida uppfördes här. Redan från början hade man reserverat tre rum för resande, och fr.o.m. år 1879 togs byggnaden helt i användning för resande.

Namnet Statshotellet härleder sig från att byggnaden har uppförts och ägs av staten. Byggnaden har utvidgats bl.a. på 1890-talet, då man även uppförde ett annex, som kallas Kejsarinnans villa. Byggnaderna ägs numera av Handels- och industriministeriet, som har uthyrat dem till Lomaliitto r.y. Finansministeriet ålade Byggnadsstyrelsen att inleda byggnadernas grundförbättring och restaurering, eftersom en stor del av Statshotellet och Kejsarinnans villa har byggnadshistoriskt värde och stället är både beträffande sitt läge och sin tidiga användning för turism även företagshistoriskt traditionsrikt. Hotellet torde vara det första som byggts för turism. Grundförbättringen slutfördes år 1979.

Kejsarinnans villa befinner sig c. 150 m från hotellet. Därifrån fortsätter naturstigen till vägen på åsen och längs den över järnvägen till den nya omvägen kring åsen, vidare från omvägen c.

50 m till höger, där pilen Luontopolku leder vandraren till att fortsätta till urskogsområdet Kokonharju.

Exkursionspunkt 2. Törskate

I tallbeståndet ses skador som förorsakats av törskate i olika utvecklingsskeden. De flesta av de döda träden har dött av denna svampsjukdom. Törskaten, som torde vara den mest kända av sjukdomarna i tallbestånden, förorsakas av tvenne rostvampar, *Cronartium pini* och *Endocronartium pini*. Av dessa sprider sig den sistnämnda med sporer direkt från en tall till en annan. Den är hos oss den vanligaste. Den förstnämnda behöver dessförinnan en annan värdväxt. Som sådana värdväxter kan nämnas tulkörten (*Vincetoxicum hircinum*), pionen och spirorna (*Pedicularis*). Törskaten uppstår då svampmyceliet växer t.ex. genom sprickor i barken i frisk cellvävnad. I innerbarken uppstår då onormal tjocklekstillväxt och stark kådflytning när innerbarken dör. Den av törskaten förorsakade lyran (svart försårning) utvidgas år för år, och sedan barken dött runt hela stammen, dör hela den ovanför befintliga toppen. De flesta av tallarna i våra skogar är mycket motståndskraftiga mot törskate, medan en del är rentav mottagliga för den. På de gamla tallarna i Punkaharju förorsakar även talltickan (*Phellinus pini*) skador, medan rotröten (*Heterobasidion annosum*) föranleder problem i äldre granbestånd. Efter denna exkursionspunkt lämnar naturstigen den gamla stigen och vänder ner till vänster till den följande exkursionspunkten.

Statshotellet och Kejsarinnans villa i dess närhet har även byggnadshistoriskt värde.

Exkursionspunkt 3. Fortifikationerna vid Rakokivenniemi

På grund av sitt strategiska läge blev Punkaharju för århundraden föremål för tvister och även slagfält både mellan tvenne folkstammar — savolaxare och karelare — och senare mellan två riken — Ryssland och Sverige. Riksgränsen gick ibland på den västra och ibland på den östra sidan av Punkaharju. Ryssarna byggde de på denna exkursionspunkt synliga befästningarna och löpgravarna under kriget mellan Sverige och Ryssland under åren 1808–1809. Då var Punkaharjuområdet ett av ryssarnas viktigaste befästningar och därför påträffas förskansningar även annorstädes i omgivningarna.

Exkursionspunkt 4. Kokonharju urskogsområde

Med urskogsområde förstås ett skogsområde som bevarats orört i naturtillstånd, i vilket inga avverkningar eller skogsvårdsåtgärder utförs. Naturen bestämmer urskogens utveckling utan människans ingrepp. Detta område i Kokonharju har fredats som ett urskogsområde av Skogsforskningsinstitutet (Forstliga försöksanstalten) år 1924 genast då området överfördes till institutets förvaltning. Området omfattar 15 ha. Inom detta område växer de enda spontana, av naturen betingade granarna.

Punkaharjuområdet är mycket växlande både beträffande topografin och jordmånen. Beståndsfigurerna är små och växlande som en följd av skogskultur och försöksverksamhet. Härigenom bjuder Punkaharju på mångsidiga miljöer och landskap. Typiska växter för åsen i Punkaharju är bl.a. ryssvedeln (*Oxytropis campestris*) och kloärten (*Astragalus alpinus*). På stränderna är porsen (*Myrica gale*) allmän. Även den rara hampörten (*Eupatorium cannabinum*) kan påträffas. I de frodiga lundarna växer strutsbräcken (*Matteuccia struthiopteris*) och springkorn (*Impatiens nolitangere*).

Tack vare sin rika och mångsidiga flora har Punkaharju även en riklig fauna. Inom området förekommer räv och grävling. Man kan måhända även se mårdhund. Älgen är allmän. Man har t.o.m. påträffat rådjur (*Capreolus capreolus*). Av de häckande fåglarna må nämnas ringduvan (*Columba palumbus*), tjädern (*Tetrao urogallus*), orren (*Lyrurus tetris*), järpen (*Tetrastes bonasia*), nötkråkan (*Nucifraga carocatactes*) och givetvis hackspettar, som trivs i de gamla skogarna.

Exkursionspunkt 5. Kanervas tall

Under årens lopp har man utsett de till sin produktion och kvalitet bästa trädindividerna i landet till s.k. plusträd till

Kanervas tall, plusträdet E 1101, har benämnts efter revirforstmästaren Yrjö Kanerva, som fann trädet.

utgångspunkt för skogsträdsförädling. Av dessa individer förutsätter man bl.a. följande egenskaper: signifikant större produktion än i medeltal, god stamform, djup och yvig krona, spåda grenar, rät kvistvinkel och tunn bark. Eftersom dessa egenskaper är ärftliga, har skogsträdsförädlingen kunnat producera för det praktiska skogsbruket allt bättre plantmaterial. Detta plusträd av tall har benämnts efter revirforstmästare Yrjö Kanerva, som länge tjänat Skogsforskningsinstitutet i Punkaharju. Ärftligheten hos trädets egenskaper kan ses åskådligt i det närlig-

Träden i Montells bestånd är c. 100-åriga sibiriska lärkar. Beståndet har fått sitt namn efter forstrådet Montell som anlade beståndet.

gande avkommeförsöket. Det kan nämnas, att det första plus-trädet i Finland, som utsågs år 1947, var även en tall i Punkaharju.

Exkursionspunkt 6. Lärkbestånd i naturtillstånd

Vi kan se hur utmärkt den europeiska lärken utvecklar sig på god växtplats i Punkaharjus klimat. Detta lärkbestånd på 1,7 ha

anlades år 1880 på en sved genom plantering med 3-åriga plan-
tor. Beståndet är alltså mer än 100 år gammalt. I beståndet finns
tre provytor, av vilka två har behandlats med produktionsbe-
främjande huggningar medan den tredje har bevarats i natur-
tillstånd. Stamvolymen på provytan i naturtillstånd är nu c.
1 100 m³/ha och den årliga tillväxten c. 13 m³/ha. De längsta
stammarna är redan 40 m höga.

Exkursionspunkt 7. Montells lärkbestånd

Detta är ett bestånd av sibirisk lärk (*Larix sibirica*) som har fått
sitt namn efter forstrådet Montell. Beståndet har nu vid 100-års
ålder en stamvolym på 550 m³/ha och en årlig tillväxt på c.
6,5 m³/ha. De längsta träden har en höjd på 41 m. Den euro-
peiska lärken (*Larix europea*) och den sibiriska har mycket li-
kartat utseende och liknande egenskaper. De kan särskiljas på
basen av skillnaderna i kottarna.

Exkursionspunkt 8. Planterade trädslag i Punkaharju

De första försöken i Punkaharju hänförde sig till skogsodling.
Vid dem har man använt i huvudsak utländska trädslag. Intill
1957 hade anlagts mer än 500 kulturer, totalt 290 ha. Av dessa
var 112 ha kulturer av 55 utländska trädslag.

Följande kulturer kan ses: Till vänster om vägen växer 50-årig
bergtall (*Pinus mugo*). Bergtallen växer i bergstrakterna i
Central-Europa och bildar i skogsgränzonen buskartad låg ve-
getation. Bergtallen på denna punkt är emellertid av den trädar-
tade rasen. Bergtallen är i Finland populär som dekorations-
växt, då man vill hålla träden låga.

I den följande kulturen har vi sibirisk lärk. Dess naturliga ut-
bredningsområde omfattar norra Ryssland och östra Sibirien.
Lärken är ett barrträd som faller alla barr varje höst. Dess barr
är på våren och sommaren vackert gröna och på hösten länge
klargula.

Bakom lärkbeståndet ses pichtagran (*Abies sibirica*). Även pich-
tagranen har ett stort naturligt utbredningsområde i norra Ryss-
land och Sibirien. Dess krona är ännu vid hög ålder yvig och de
gröna grenarna täcker stammen nästan ner till marken. I det
förutnämnda lärkbeståndet påträffas några naturligt förnygrade
plantor av pichtagran. Till vänster om vägen ses sedan ett c.
50-årigt bestånd av cembratall (*Pinus cembra*). Cembratallen
förekommer naturligt i norra delarna av Ryssland och Sibirien
samt i de europeiska alperna. Den klarar sig även på karga
växtplatser, men behöver mycket ljus och näring för att utvec-
kla sig till ett vackert träd.

Till höger om vägen ses ett bestånd av peucetall (*Pinus peuce*). Peucetallens naturliga utbredningsområde är Bulgariens och Jugoslaviens bergstrakter. Peucetallen har liksom cembratallen fem barr i ett fäste och är även till sitt utseende lik cembratallen. Däremot har peucetallen långa kottar medan cembratallen har äggformade.

Björkbeståndet på denna exkursionspunkt är masurbjörk. Den är en form av vårtbjörken (*Betula pendula*) med varierande växtsätt. Oftast har den en avrundad krona och är starkt förgrenad.

Exkursionspunkt 9. Trädslagsparken

Trädslagsparken anlades i närheten av Punkaharju järnvägsstation och landsvägen, så att det vore lätt för dem, som är intresserade av odling av utländska trädslag, att göra sig förtrogna med försöksresultaten. Trädslagsparken består av små bestånd av 47 utländska trädslag. Dessutom ingår i trädslagsparken bestånd av olika ursprung av inhemska trädslag samt gammal tall och björk. Trädslagsparken anlades i slutet av 1920-talet och början av 1930-talet. Om trädslagsparken finns på finska en detaljerad instruktion. Både instruktionen och en publikation om forskningsverksamheten i försöksparken kan fås bl.a. från kanslien i Punkaharju försöksstation och försökspark. Vi rekommenderar ett besök i trädslagsparken även utan denna instruktion, eftersom de viktigaste uppgifterna framgår av tavlorna i bestånden.

Forskningsverksamheten vid Skogsforskningsinstitutets Punkaharju försöksstation har sin tyngdpunkt i skogsträdsförädling.

Uppkomsten av Punkaharju trädslagspark och förverkligandet av de omfattande skogsvårdsförsöken är ett resultat av det pionjärarbete, som utförts av Skogsforskningsinstitutets förra direktör professor Olli Heikinheimo.

Nu fortsätter naturstigen över järnvägen, förbi den nya skogsförädlingsstationen, som är den viktigaste verksamhetsenheten i experimentell skogsträdsförädling i Finland. Ifall man inte önskar ta sig till hotell Finlandia längs stigen, kan man avvika från stigen och gå längs vägen till Punkaharju järnvägsstation, där konstnären Niilo Lehikoinen snider Kalevalatemän i trä.

Exkursionspunkt 10. Hotell Finlandia

År 1905 grundades i Helsingfors "Finlandia Aktiebolag för Internationell Turisttrafik". Bolagets syfte var att åstadkomma en möjligast livlig turisttrafik till och från Finland. Därför bedrev bolaget Resebyrå Finlandia, som torde som den första ha organiserat sällskapsresor hos oss från Finland utrikes och till Finland. Punkaharju var redan då en internationellt känd turistort, men det förekom brist på logi. För att förbättra servicen beslöt bolaget att bygga ett hotell. Bolaget inköpte för detta ändamål Kotila lägenhet på denna plats. Avsikten var att bygga i trä, men överstyrelsen för allmänna byggnader godkände inte arkitekt Knut Wasastjernas ritningar. De nya ritningarna gjordes av Arkitektbyrå Walter och Ivar Thome. Byggnaden uppfördes av "prima tegel" och rappades på in- och utsidan samt fick en sockel i granit. Det nya ståtliga hotellet fick namnet Finlandia. Det skulle ju värdigt representera både bolaget och hela landet. Hotellet tog emot sina första gäster den 20 juli 1914. Under de första åren var hotellet ett populärt semesterställe för överklassen i St. Petersburg. T.ex. av gästerna år 1916 var mer än hälften ryssar.

Hotellet råkade emellertid redan från början i ekonomiskt trångmål. Det första världskriget förorsakade ju turismen stora motgångar. Finlandia bytte snart ägare, men övergick p.g.a. skulder i statsägo. Staten hyrde först ut hotellet och sålde senare år 1936 hotellet till Turistföreningen i Finland, det nuvarande Finlands Turistförbund r.f. Finlandias byggnader förföll i Turistförbundets ägo. Därför inköpte staten sedan byggnaderna tillbaka till statsägo och utthyrde dem till Punkaharju Rehabiliteringssjukhus. Samtidigt ålade staten arrendatorn att genomföra en fullständig reparation av byggnaderna, vilken slutfördes år 1982. För närvarande har Rehabiliteringssjukhusets sidoavdelning förlagts till Finlandias utrymmen med 38 patientplatser samt lunchkafé Finlandia.

På samma sätt som Statshotellet representerar Punkaharjus och hela landets tidiga turism, har även hotell Finlandia varit sin epoks kvalitetsmärke för turism.

Exkursionspunkt 11. Pususilta och Puruvesi

Pususilta (kysstron) är ett uttryck för, att Punkaharju har redan tidigt varit ett populärt turist- och exkursionsställe och att man redan då vinnlagt sig om att turisterna skulle trivas. Turistföreningen i Finland byggde bron på 1930-talet för att förkorta avståndet från hotell Finlandia till åsområdet samt till Statshotellet. Bron torde ha fått sitt namn av de romantiska ömhetsbetygelser, till vilka den natursköna omgivningen har inspirerat dem, som använt stigen och bron.

Sjön Puruvesi, av vilken endast en liten innervik kan ses från bron Pususilta, är c. 40 km lång och på sitt bredaste ställe 30 km bred. Sjön utsträcker sig till tre kommuners område, dvs. Kerimäki, Kesälahti och Punkaharju. Sjön omfattar 578 km². Sjön är relativt grund — medeldjupet endast 10 m — ävenom det djupaste stället i Hummonselkäfjärden i Kesälahti är c. 60 m djupt. Vattnet är exceptionellt klart. Sjön Puruvesi är mycket fiskrik och känd för dess utmärkt smakliga mujka (siklöja). Mujkan i Puruvesi fångas med not både vinter och sommar och den säljes även på salutorget i Helsingfors. Sjön Puruvesi är ännu idag en viktig flottningsled.

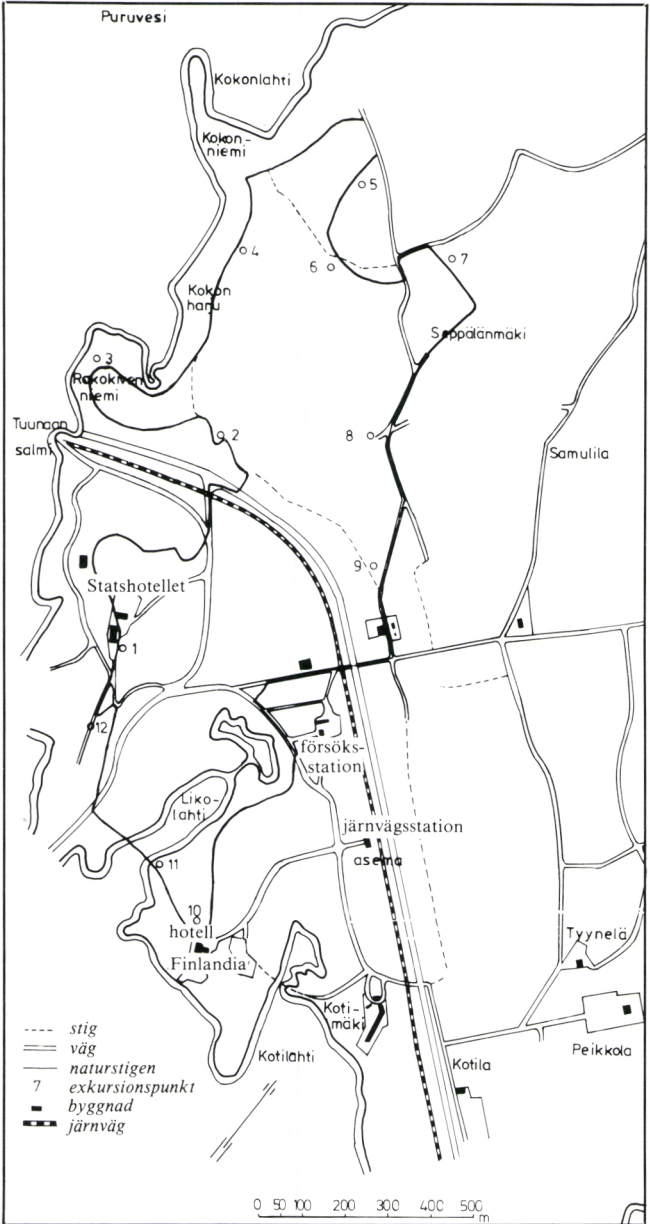
Exkursionspunkt 12. Åsen och den gamla landsvägen

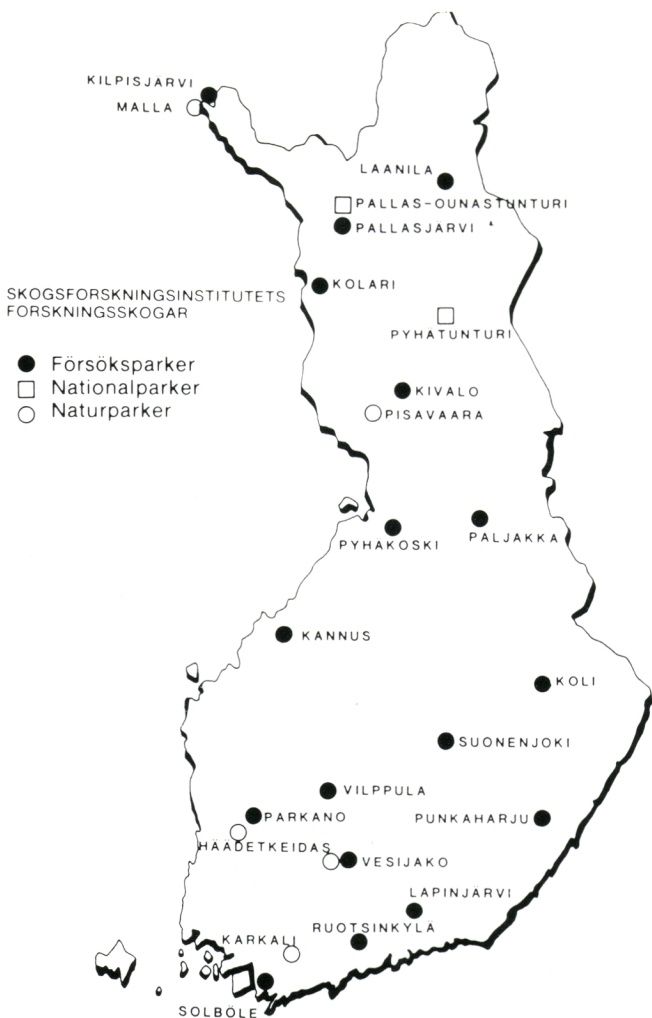
Den 7 km långa sand- och grusåsen är en moränås, som bildades för 8 500 år sedan, då den forntida landisen rörde sig mot sydost med samma hastighet, som iskanten smalt. Med det forfarande smältvattnet följde de tunga morän- och sandfraktionerna och föll ner vid iskanten, medan de finare fraktionerna avlagrade sig längre bort. Största delen av omgivningen låg vid slutet av istiden under vatten. Då landisen smalt bort och iskanten långsamt p.g.a. smältning förflyttades mot nordväst lade sig avlagringarna på botten av de djupa isfårorna ner på den underliggande marken. Härvid uppstod längdmoräner. Sunden Punkasalmi i sydost och Tuunaansalmi i nordväst avskiljer Punkaharju från fastlandet.

Ställvis är tallarna på Punkaharju 150-åriga. Då man bestiger åsen från bron Pususilta kunde man emellertid se ett livskraftigt ungt tallbestånd. Man kan se härifrån även flere trädåldringar som uppnått slutet av sin biologiska omloppstid. De håller på att dö på rot. De döende träden avlägsnas småningom och på detta sätt ges utrymme för en ny generation, så att virkesbeståndet på åsen kan hållas livskraftigt och motståndskraftigt mot skador.

Den gamla landsvägen på åsryggen har ursprungligen varit en stig för ödemarksjägarna, men har under årtusenden utvecklats sig till en viktig färdled från Nyslott till Viborg. Redan då Lilla Ofreden slutade år 1743 med freden i Åbo, byggde ryssarna en

väg på åsryggen. Trafiken över sunden Punkasalmi och Tuunaansalmi hade skötts med färjor. Säreget för den gamla landsvägen på åsen var de ännu synliga stengärderna, av vilka de äldsta torde vara från 1830-talet. Grundförbättringen av den smala åsvägen inleddes år 1937. Vägen fick sin beläggning på 1950-talet. Det sista skedet i åsvägens historia förverkligades sommaren 1976, då trafiken öppnades på den sk. åsens omväg, som följer den år 1908 färdigställda järnvägen.

Skogsforskningsinstitutet är en statlig forskningsanstalt som grundades år 1917 och som underlyder jord- och skogsbruksministeriet. Dess huvuduppgifter är den forskning som befrämjar Finlands skogshushållning samt det ändamålsenliga användandet av skogstillgångarna och skogen. Inom skogsforskningen arbetar nästan 800 personer på nio forskningsavdelningar och på tio forsknings- och fältstationer. Institutet förfogar för forsknings- och undersökningsändamål över sammanlagt 150 000 hektar statlig skog, som är indelad i 17 försöksparker och som omfattar två national- och fem naturparker. Fältundersökningar bedrivs i alla delar av landet.

